

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:4, Issue:28
sssjournal.com

pp.6260-6266
ISSN:2587-1587

2018
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 18/11/2018 | The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 28/12/2018
Published Date (Makale Yayın Tarihi) 28.12.2018

HİTİT METİNLERİNDE GEÇEN BAZI ÇİÇEKLER, OTSU BİTKİLER VE KULLANIM ALANLARI

SOME FLOWERS, HERBACEOUS PLANTS IN HITTITE INSCRIPTIONS AND THEIR AREAS OF USAGE

Dr. Şükrü ÜNAR

Burdur/Türkiye

Article Type : Research Article/ Araştırma Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.1101>

Reference : Ünar, Ş. (2018). "Hitit Metinlerinde Geçen Bazı Çiçekler, Otsu Bitkiler Ve Kullanım Alanları", International Social Sciences Studies Journal, 4(28): 6260-6266

ÖZ

Hititler Anadolu coğrafyasında ki değişik kültürleri ilk defa bir çatı altında toplayan devlet olarak tarihe geçmişlerdir. Hitit devletinin özellikle Orta Anadolu'da büyük bir siyasi güç haline gelmesinde; kendinden önceki ve kendi dönemleri ile çağdaş olan toplumların sosyo-ekonomik, siyasi ve kültürel yapılarından etkilenmiş olmalarının yanı sıra Anadolu Coğrafyasının onlara sunduğu çeşitlilik etkili olmuştur. Anadolu'da kurulmuş olan Hitit Devleti coğrafi ve florasal açıdan oldukça şanslı bir devlettir. Çünkü Asya ile Avrupa kıtaları arasında yer alan Anadolu Avrupa-Sibirya, Akdeniz ve İran-Turan Flora bölgesinde geniş bitki çeşitliliğine sahip, dünyanın beşinci zengin flora bölgesinde kurulmuştur. Anadolu coğrafyasının kendilerine sunduğu bu zengin bitki çeşitliliğinden faydalanan Hititliler kullandıkları bu bitkilerin adlarını metinlerine kaydetmişlerdir. Anadolu'nun değişik bölgelerindeki Hitit şehirlerinden ele geçirilen fal, tıp-eczacılık, büyü, hukuk gibi alanlarla ilgili çivi yazılı tabletlerde sadece çiçekler, otsu bitkilerin adları değil aynı zamanda bu bitkilerin kullanım alanları ve amaçları da tabletlerde detaylı olarak yer almaktadır. Bu makale Hitit Dönemi Anadolu'sunda yetişen bazı çiçekler ve otsu bitkiler hakkında genel bilgiler, Hitit Döneminden günümüz Anadolu'suna uzanan bir takım florasal değişiklikler hakkında değerlendirmeler içerecektir. Ayrıca makale içerisinde yer alan bitkilerin Hitit Dönemindeki kullanımına değinilecek, varsa günümüz bu bitkilerin kullanım benzerlikleri kıyaslanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hitit, Flora, Çiçekler, Otsu Bitkiler

ABSTRACT

The Hittites went down on history as a state which gathered different cultures under a single roof in the Anatolian geography. In the Hittite state's becoming a prominent political power, especially in Central Anatolia, not only the fact that it was influenced by the socio-economic, political and cultural structures of the societies which had lived before and were living in the same period, but also the variety which was offered by the Anatolian geography became effective. The Hittite State, which was founded in Anatolia, was a quite fortunate state in terms of its flora; because Anatolia, with its location between Asia and Europe, has a wide variety of plants in the Euro-Siberian, the Mediterranean and Irano-Turanian floral zones, and is located in the fifth richest floral region of the World. Benefiting from the variety of plants which the Anatolian geography offered, Hittitians recorded the names of the plants they used in their inscriptions. The cuneiform tablets which were obtained from Hittite cities in different regions of Anatolia and written in such fields as fortune-telling, medicine-pharmaceutics, sorcery and law contained in detail not only the names of those herbaceous plants but also their areas and purposes of use. This particular article comprises of general information about some herbaceous plants which grew in Anatolia of the Hittite period, and some evaluation about floral changes which extends from the Hittite period to today's Anatolia. In addition, the usages of the plants mentioned in the article will be referred to, and a comparison will be made with their present day usages, where possible.

Keywords: Hittiet, Flora, Flowers, Herbaceous Plants.

1. GİRİŞ

Tarih sahnesine ilk çıktığı andan itibaren insanoğlu doğada yer alan bitkileri değişik ihtiyaçları doğrultusunda kullanmaya başlamıştır. Bu ihtiyaçlar arasında hayatını devam ettirebilmesi için büyük öneme sahip olan beslenme, her türlü fiziki ya da ruhsal tedavisinin çaresi olacak olan tıp ve eczacılık

alanındaki ilaçlar, bilinmeyen doğaüstü güçlerle kötü ruhlar ya da kötü varlıklara karşı yapılacak fal ve büyü işlemlerinde bitkilerden faydalanılmıştır. Türkiye ılıman kuşakta yer aldığı için bitki çeşitliliği oldukça zengin bir ülkedir. Türkiye’de 12.000 civarında bitki taksonu (tür, alt tür ve varte) bulunmaktadır¹. Bu sayı Avrupa kıtasının tümünde görülen bitki türü sayısına yakındır. Türkiye’de görülen bu zengin bitki çeşitliliğinin önemli bir bölümünü çiçekler ve otsu bitkiler oluşturmaktadır.

Anadolu coğrafyasında kurulan Hitit Devleti tabiatta bolca yer alan çiçekleri ve otsu bitkileri değişik ihtiyaçlarına göre sıklıkla kullanmışlardır. Hitit Dönemi Anadolu’unda çiçeksi ve otsu bitkiler en çok tıp, eczacılık gibi alanlarda hastalıkların tedavisi için kullanılıyorlardı. Flora bakımından oldukça zengin olan Anadolu coğrafyasındaki çeşitli çiçekleri ve otsu bitkileri gözlem yolu ile keşfeden Hititli hekimler bu bitkilerden faydalanmışlardır². Akadça yazılmış olan Hitit tıp ve eczacılıkla ilgili tabletlerde sayısı 200’ün üzerinde bitkiden tedavi amacıyla ilaç yapıldığından bahsedilmektedir³. Metinlerde yer alan ilaç yapımında kullanılan bazı çiçekler ve otsu bitkiler şunlardır: Mekke Pelesengi, Kenevir, Safran, Nane, Kekik, İt Üzüümü, Akrep Otu, Sedef Otu, Teke Boynuzu Yoncasi, Ban Otu, Adamotu, Gül, Beyaz Aksırık Otu ve Sinirliot gibi çiçeklerden ya da otsu bitkilerden yapılan ilaçlardan sıklıkla bahsedilmektedir. Hitit Dönemi’nde başlayan bitkisel yöntemlerle hastalıkların tedavisi Hititlerden çok uzun yıllar sonra dahi Anadolu’da kullanılmaya devam edilmiştir⁴.

2. METİNLERDE YER ALAN ÇİÇEKLER VE OTSU BİTKİLER

Temel geçim kaynağı günümüz Anadolu’unda olduğu gibi tarıma dayalı olan Hititlerin başkenti Boğazköy’de ve diğer Hitit şehirlerinde ele geçirilen çivi yazılı tabletlerde çok sayıda bitki ismi yer almaktadır. Tabletlerde yer alan bu bitki isimlerinin bir kısmı okunup günümüzdeki karşılıkları tespit edilebilmişken, bir kısmının ise günümüzdeki karşılıkları tam olarak çevrilememiştir. Hitit çivi yazılı tabletlerden günümüzdeki isim ve karşılıkları bilinen çiçekler ve otsu bitkiler şunlardır:

Mekke Pelesengi^{GİS}**ARGĀNU**; Hitit metinlerinde karşımıza çıkan bu bitki Thompson, Köcher ve Ünal’a göre diğer bitkilerle birlikte ilaç yapımında kullanılan ^{GİS}**ARGĀNU** Mekke pelesengidir⁵.

Kenevir/AZALLĀ/AZALLŪ; Cannabis sativaa (Cannabaceae) ailesine mensup olup olan kenevir bir yıllık otsu lif ve tohum elde etmek için yetiştirilen 20-100 cm arasında büyüye bilen, yapraklarından ya da çiçeklerinden uyuşturucu madde üretilen bir bitkidir⁶. Thompson’a göre tohumunda ilaç yapılan **AZALLŪ** bitkisi kenevirdir⁷.

Safran^Ū**AZUPIRU**/^Ū**UZZIPIRATUM**; Iridaceae (Süsengiller) ailesine mensup olan *Crocus sativus/safran* sonbahar da mor çiçek açan, 20 cm’ye kadar büyüye bilen, yumrulu, koku verici ve boya maddesi olarak kullanılan bir bitkidir⁸. Thompson ve Ünal’a göre bazı bitkilerle birlikte ilaç yapımında kullanılan ^Ū**AZUPIRU** safran bitkisidir⁹.

Aksırık Otu/^Ū**BU’ŠANU**; Hitit metinlerinde karşımıza çıkan bu bitki Thompson, Ünal ve Köcher’e göre Sümerce ^Ū**BU’ŠANU** idogramıyla yazılan aksırık otudur¹⁰.

Kekik/^Ū**ĤAŠU**; Lamıaceae (Ballıbabagiller) ailesine mensup olan kekik çok yıllık, beyaz ya da mor çiçek açan, kuvvetli kokuya sahip bir bitkidir¹¹. Anadolu’nu her yerinde genel olarak *Origanum (Mercanköşkü)* türü yaygın olarak yetişir. *Origanum* türlerinin %60’ı Türkiye’de yetişmekte olup, ilaç, yiyecek yapımı ve böcek kovucu gibi amaçlar için kullanılmaktadır¹². Hitit çivi yazılı metinlerine göre ilaç olarak kullanılan ^Ū**ĤAŠU** Thompson, Ünal ve Köcher’e göre kekiktir¹³. Kekik günümüz Anadolusunda yapraklarındaki yağ

¹ Avcı, 2005, 13, 28; Davis, 1965, 1-8.

² Erginöz, 1999, 2, 163; Kılıç-Başol, 2015, 32; Reyhan-Cengiz, 2016b, 109.

³ Haas, 2003, 243-399.

⁴ Erginöz, 1999, 178.

⁵ Erginöz, 1999, 176; Ertem, 1987, 80; Ünal, 2016b, 785.

⁶ Baytop, 2007, 170; Erginöz, 1999, 176.

⁷ Ertem, 1987, 80.

⁸ Baytop, 2007, 232.

⁹ Ünal, 2016b, 813; Ertem, 1987, 81; Erginöz, 1999, 176.

¹⁰ Ertem, 1987, 81; Ünal, 2016b, 103.

¹¹ Baytop, 2007, 168.

¹² Akaydın-Torlak-Akbaş, 2014, 151.

¹³ Ünal, 2016b, 758; Ertem, 1987, 92; Erginöz, 1999, 177.

çıkarılarak ya da suda kaynatılarak mide ağrıları, diş ağrısı, boğaz ağrısı, nezle ve grip gibi hastalıklara karşı ilaç olarak tüketilmektedir¹⁴.

Nane/URNÚ; Mentha (Labiatae) türleri arasında yer alan nane çok yıllık, tüylü, mor veya morumsu beyaz çiçekli bir bitkidir. Dere nanesi, Su nanesi, Kır nanesi, İt nanesi, Bahçe nanesi, Kara nanesi, Antep nanesi, Kıvrıkcık nane, Anuk gibi türleri yaş ya da kuru şekilde tüketilmektedir¹⁵. Hitit çivi yazılı metinlerine göre ilaç olarak kullanılan URNÚ Thompson ve Köcher'e göre nane bitkisidir¹⁶.

Su Mercimeği/halenzu-; Lemna (Lemnaceae) türleri arasında yer alan su mercimeği göl ve su birikintileri üzerinde yetişen, görünüşü mercimeğe benzeyen bir bitkidir. Türkiye'de dört türü yetişmektedir¹⁷. Mitoloji metinlerinde geçen halenzu- Friedrich ve Hoffner'e göre su mercimeğidir¹⁸.

İt Üzümü/GEŠTIN.KA₅.A; Ribes rubrum (Grossulariaceae) ailesine mensup olan it üzümü/Frenk üzümü dikensiz gövdeli, parçalı yapraklı, kırmızı meyveli, bahçelerde yetişen ve olgun meyveleri yenen çalı görünümünde bir bitkidir¹⁹. Metinlerde ilaç yapımında kullanıldığına dair bilgiler bulunan GEŠTIN.KA₅.A Köcher tarafından it üzümü olarak tercüme edilmiş, A. Ünal Hitit metinlerin de böyle bir sözcüğün olmadığını iddia etmiştir²⁰.

Çöven Otu/^{GIŠ}karšani/karšaniya-; Caryophyllaceae (Karanfilgiller) ailesine mensuptur. Hitit çivi yazılı metinlerde geçen ^{GIŠ}karšani olarak geçen bitkiyi Ünal ve Bossert tarafından çöven olarak, Hoffner tarafından ise sabun otu olarak çevrilmiştir²¹. Çöven otu çok yıllık ve kazık köklü, pembe ve beyaz çiçek açan otsu bir bitkidir²². Hitit metinlerinde 20 çeşidinden bahsedilen çöven otu büyük ve kalın, dışı hafif kırmızımtırak kökleri dövülerek temizlik amacıyla kullanılıyordu²³.

^{GIŠ}karšani bitkisi çivi yazılı metinlerde temizlik ritüellerinde kişni kendini ya da ruhunu temizlemesi *KBo IV 2I 39 v.d* ya da büyü ve kötü rüyaların giderilmesi *KUB XXIV 9II 17v.d* için kullanılmaktaydı²⁴.

Sabun Otu/ŠE.NAG; Caryophyllaceae (Karanfilgiller) ailesine mensup olan sabun otu çok yıllık, kazık köklü, pembe ve beyaz çiçek açan otsu bir bitkidir²⁵. Hitit metinlerinin temizlikle ilgili kısımlarında, özellikle de yıkanmak ve temizlenmekle ilgili yerlerinde geçen ŠE.NAG Friedrich, Hoffner ve Ünal'a göre sabun otudur²⁶.

Akrep Otu/^ÜGİR.TAB; Boraginaceae (Hodangiller) ailesine mensup olan *Heliotropium/Siğil otu/Akrep otu* bir veya çok yıllık beyaz ya da sarımtırak çiçekli, yumuşak tüylü bir bitkidir. Türkiye'de 15 kadar türü bulunmaktadır²⁷. Hitit metinlerinde ilaç yapımında kullanılan ^ÜGİR.TAB Köcher'e göre akrep otudur²⁸.

Çördük/Zufa Otu/^{GIŠ}ZÜPU; Echinophora tenuifolia sibthorpiana Tutin türleri arasında yer alan çördük/zufa iki ya da çok yıllık, sarıçiçekli, çok güçlü kokuya sahip, 20-50 cm yükseklikte bir bitkidir²⁹. Yapraklarıyla çiçekli dalları turşuya koku ve tat vermesi için kullanılmaktadır. Hitit metinlerinde kurban meyveleri arasında yer alan ^{GIŠ}ZÜPU Deimel, Ünal ve Thompson'a göre çördük/zufa otudur³⁰.

Meyan Kökü/^{GIŠ}ŠEŠ (ŠÜŠU)/ŠU-Ú-ŠU; Glycyrrhiza (Leguminosae) türleri arasında yer alan meyan çok yıllık, mavimsi mor çiçekleri olan, 30-60 cm yükseklikte, yumru köklü bir bitkidir. Meyan bitkisinin kökleri tedavi ve şerbet yapımında kullanılmaktadır³¹. Hitit metinlerinde karşımıza çıkan Sümercesi (^{SAM}) (^S)ŠE.RÚ.A olan ^{GIŠ}ŠEŠ (ŠÜŠU), ŠU-Ú-ŠU Thompson ve Ünal'a göre meyan köküdür³².

¹⁴ Ertuğ, 2002, 85-86.

¹⁵ Baytop, 2007, 213.

¹⁶ Erginöz, 1999, 177; Ertem, 1987, 105.

¹⁷ Baytop, 2007, 250.

¹⁸ Ertem, 1987, 91.

¹⁹ Baytop, 2007, 109.

²⁰ Ünal, 2016b, 128; Ertem, 1987, 89.

²¹ Ünal, 2016b, 264-265.

²² Akaydın-Torlak-Akbaş, 2014, 59; Baytop, 2007, 77.

²³ Şahingöz-Akbulut-Örgün, 2015, 396.

²⁴ Ertem, 1987, 132.

²⁵ Baytop, 2007, 232.

²⁶ Erginöz, 1999, 107; Ertem, 1987, 99; Ünal, 2016b, 813.

²⁷ Baytop, 2007, 243.

²⁸ Ertem, 1987, 119-120.

²⁹ Baytop, 2007, 77.

³⁰ Ünal, 2016b, 613; Ertem, 1987, 106.

³¹ Baytop, 2007, 208.

³² Ertem, 1987, 103; Ünal, 2016b, 787.

Sedef Otu/ÜŞİNBURA[TÚ]; Rutaceae ailesine mensup olan *Ruta/sedef otu* çok yıllık, sarıçiçekli, kuvvetli kokulu çalı görünümünde bir bitkidir³³. Çivi yazılı Hitit metinlerine göre ilaç yapımında kullanılan ÜŞİNBURA[TÚ] Köcher ve Ünal'a göre sedef otudur³⁴. Günümüz Anadolu'sunda sedef otunun yaprakları un ve yağ ile kavrulmuş hasta kişinin göğsüne ılık şekilde uygulanarak öksürük, boğmaca gibi hastalıklara karşı ilaç olarak kullanılmaktadır³⁵.

Teke Boynuzu Yoncası/ŞAMBALILTU; Leguminosae ailesine mensup olan *Melilotus officinalis/Teke Boynuzu yoncası/Boynuzlu yonca* bir veya iki yıllık sarıçiçekli, 40-250 cm yükseklikte otsu bir bitkidir³⁶. Hitit metinlerinde ilaç yapımında kullanılan ŞAMBALILTU Thompson ve Köcher'e göre teke boynuzu yoncası, Ünal'a göre bir bitkidir³⁷.

Ban Otu/ÜŞAKIRÜ/ÜGUR₅; Solanaceae ailesine mensup olan *Hyoscyamus niger/Ban otu* iki yıllık, yumuşak tüylü, sarı-mor çiçekli ve 20-100 cm yükseklikte otsu bir bitkidir. Yaprakları ağrı kesici olarak kullanılan ban otu zehirli bir ottur³⁸. Hitit metinlerinde ilaç yapımında kullanılan ÜŞAKIRÜ/ÜGUR₅ Thompson, Köcher ve Ünal'a göre banotudur³⁹.

Adam Otu/Kan Kurutan/GİŞNAM.TAR/PILLU; Solanaceae ailesine mensup olan *Mandragora autumnalis Bertol/Adam otu/kankurutan* çok yıllık, kazık köklü, mavi çiçekli ve rozet yapraklı bir bitkidir. Erik büyüklüğünde, sarı ve hoş kokulu meyvelere sahip olan adamotu zehirli bir bitki olup, kökü tedavi amaçlı kullanılmaktadır⁴⁰. Hitit metinlerine göre tohumlarından ilaç yapılan GİŞNAM.TAR/PILLU Thompson, Köcher ve Ünal'a göre adam otu ya da kan kurutan otudur⁴¹. Günümüz Anadolu'sunda ayak mantarına karşı ilaç olarak kullanılmaktadır.

Gül/ÜSİLÁ; Rosaceae ailesine mensup olan *Rosa/gül* kışın yapraklarını döken, beyaz, sarı, pembe veya kırmızı çiçekli, dikenli ve çalı görünümünde bir bitkidir. Türkiye'de 25'e yakın gül çeşidi yetişmektedir⁴². Hitit metinlerinde yer alan Sümerce SILÁ.ŞAR olarak yazılan, çivi yazılı metinlere göre ilaç yapımında kullanılan ÜSİLÁ Thompson ve Köcher'e göre güldür⁴³. Gül ağacından ya da gül yaprağından daha sonraki dönemlerde de ilaç yapılmaya devam edilmiştir. Roma Döneminde çeşitli materyallerle birlikte gül yapraklarının çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanıldığına dair örnekler mevcuttur⁴⁴.

Çiğdem/AN.TAĖ.ŞUM^{ŞAR}; Iridaceae (Süsengiller) ailesine mensup olan çiğdem, çok yıllık, yumru, sarı veya mavi çiçek açan bir bitkidir. 30'a yakın türü Türkiye'de yetişmektedir⁴⁵. *Çiğdem/Crocus* Hititler için oldukça önemli bir bitkidir. Şubat-Mart aylarında İlkbaharın gelişini müjdeleyen bu bitki AN.TAĖ.ŞUM^{ŞAR} bayramına adını vermiştir⁴⁶. Günümüz Anadolu'sunda Çorum ili civarında "çiğdem karşılama" "çiğdem gezme" adı verilen ilkbaharın gelmesi ile açmaya başlayan çiğdemlerin çocuklar tarafından toplanarak, "çiğdem aşı" denilen bulgurla yapılan pilav ziyafeti eşliğinde yenilen törenler yapılmaktadır⁴⁷. Bu uygulama günümüz Anadolu insanına Hititlilerden kalan kültürel miraslardan biridir.

Ay Çiçeği/tiuarıia-; Otten tarafından Luvice "tiuarıia-, tiua(t) güneş" sözcüğüne benzerliğinden dolayı ay çiçeği olarak çevrilmiştir. Tiuarıia-, tiua(t) bitkisi Hitit metinlerinde genellikle temizlik ritüellerinde geçmektedir⁴⁸.

Rezene/NUMUN ŞAMRĖNU; Umbrelliferae ailesine mensup olan *Foeniculum vulgare Miller subsp. Vulgare/rezene* çıplak, sarıçiçekli, yoğun kokulu ve 1-2 m yükseklikte otsu bir bitkidir⁴⁹. Hitit metinlerinde ilaç yapımında kullanılan NUMUNŞAMRĖNU Thompson, Köcher ve Ünal'a göre rezene bitkisidir⁵⁰.

³³ Baytop, 2007, 239.

³⁴ Ünal, 2016b, 480; Erginöz, 1999, 177; Ertem, 1987, 99.

³⁵ Ertuğ, 2002, 90-91.

³⁶ Baytop, 2007, 103.

³⁷ Erginöz, 1999, 177; Ertem, 1987, 98-99; Ünal, 2016b, 452.

³⁸ Akaydın-Torlak-Akbaş, 2014, 213; Baytop, 2007, 44.

³⁹ Ünal, 2016b, 443; Erginöz, 1999, 174; Ertem, 1987, 98.

⁴⁰ Baytop, 2007, 21; Akaydın-Torlak-Akbaş, 2014, 214.

⁴¹ Ünal, 2016b, 619; Ertem, 1987, 97.

⁴² Akaydın-Torlak-Akbaş, 2014, 206; Baytop, 2007, 123-124.

⁴³ Ertem, 1987, 97.

⁴⁴ Achterberg, 2009, 43.

⁴⁵ Baytop, 2007, 72.

⁴⁶ Hoffner, 1974, 109-vd; Erkut, 1998, 192; Ünal, 2016b, 669; Ertem, 1987, 34-36.

⁴⁷ Gavaz, 2013, 20-21.

⁴⁸ Ertem, 1987, 7-8.

⁴⁹ Baytop, 2007, 230.

Sütleşen Otu^{GIŞ}NIQIBTU/NIKIBTU; Euphorbiaceae ailesine mensup olan *Euphorbia/Sütleşen* bir, iki veyahut çok yıllık sütlü, otsu ya da çalimsı bir bitkidir. Türkiye’de 90’a yakın türü bulunmaktadır⁵¹. Hitit metinlerinde yer alan ^{GIŞ}NIQIBTU, NIKIBTU Thompson, Köcher ve Ünal tarafından sütleşen otu olarak yorumlanmıştır⁵².

Beyaz Aksırık Otu^ÜKUR.KUR.RA/ŞİMBİRIDA?; Akadça *ÚATÁ’İŞU* olarak Mezopotamya metinlerinde geçen, Hitit metinlerine göre ilaç yapımında kullanılan ^ÜKUR.KUR.RA Thompson ve Köcher’e göre beyaz aksırık otu, Ünal’a göre savan şeklinde çiçek olarak tercüme edilmiştir⁵³.

Aygün Çiçeği^ÜIMḪUR-LIMU; Hitit metinlerinde ilaç yapımında kullanılan ^ÜIMḪUR-LIMU Köcher tarafından mavi renkli aygün çiçeği olarak tercüme edilmiştir⁵⁴.

Sinirliot^ÜUR.PÍ.PÍ; Plantago türlerinde yer alan bitkilerin geneline verilen addır. Bir veya çok yıllık, gövdeli ya da gövdesiz bir bitki olup yaprakları yara tedavi edici özelliğe sahiptir⁵⁵. Hitit metinlerine göre ilaç yapımında kullanılan ^ÜUR.PÍ.PÍ Thompson’a göre sinirliotdur⁵⁶. Günümüz Anadolu’sunda sinirliotun yaprakları kaynatılarak solunum yolu hastalıklarına karşı ilaç olarak kullanılmaktadır⁵⁷.

3. TASVİRLİ SANAT ESERLERİNDE ÇİÇEKLER VE OTSU BİTKİLER

Erken Krallık ve İmparatorluk Dönemlerine ait Hitit tasvirli sanat eseri sayısı oldukça az olmasına karşın, üzerinde çiçekler ve otsu bitkilerin yer aldığı örnekler mevcuttur. Bu örneklerden en önemli olanı Alacahöyük’te yer alan Sfenksli kapının iki yanında yer alan kral ve kraliçe bir platform üzerinde duran Fırtına Tanrısının boğasına sunu yaptığı sahne ile başlayan AN.TAḪ.ŞUM^{SAR} bayramı kutlamalarının betimlendiği ortostatdır (Resim 1)⁵⁸. Arinna kentinde yer alan ortostatların AN.TAḪ.ŞUM^{SAR} bayramı ve AN.TAḪ.ŞUM bitkisi ile alakalı olup, geyik sahnelerinin de bayram kültürü ile alakalı olduğu düşünülmektedir. Bu ortostatlarda yer alan geyiklerden birinin yediği diğer geyiğinde yemeğe çalıştığı bitkinin AN.TAḪ.ŞUM^{SAR}/Çiğdem olduğu düşünülmektedir (Resim 2)⁵⁹. Alacahöyük ortostatlarında kapının sağ tarafında oturan tanrıçanın elinde tuttuğu ve iyi korunmadığı için silinen nesnenin AN.TAḪ.ŞUM^{SAR} olduğu M. N. Van Loon ve S. Erkut tarafından iddiada edilmiştir⁶⁰.

4. SONUÇ

Hititler Anadolu’da yetişen çiçekler ile otsu bitkilerde tıp, eczacılık, fal ve büyü gibi alanlarda faydalanmışlardır. Günümüz teknolojisi ve bilgi birikiminin imkânlarından oldukça uzak olan Hititli tabipler, şifacılar ve eczacılar doğanın kendilerine sundukları çiçekler ve otsu bitkilerle günümüzde kimine göre “kocakarı ilaçları” kimine göre ise “alternatif tıp” olarak bilinen, uzun yıllar kullanılmalarının verdiği tecrübe ve birikimin eseri olan bitkisel karışımlardan hazırladıkları ilaçları tedavi amacıyla kullanmışlardır.

Alacahöyük Sfenksli kapı ortostatları üzerinde yer alan AN.TAḪ.ŞUM^{SAR}/Çiğdem bitkisi ve bu bitki ile aynı adı taşıyan AN.TAḪ.ŞUM^{SAR} bayramı Hitit dünyasında ilkbaharın geliş, doğanın derin bir uykudan uyanışı, bitki ve hayvanların üretkenliğini yenide kazanması gibi anlamlar taşımaktaydı. AN.TAḪ.ŞUM^{SAR} bayram kutlamaları tasvir edildiği bu ortostatlarda üzerinde av sahnelerinin geniş ölçüde yer alması ilkbaharın gelmesi ile bitki ve hayvanların çoğalması, tabiatın insanlara karşı cömertçe davranması konusu simgesel olarak işlenmektedir.

Hitit Dönemi Anadolu Coğrafyası günümüzden çok farklı iklimsel ve florasal farklara sahip olmamasına karşın, M.Ö. 1650-1250’li yıllarda bitki çeşitliliğinin günümüzdekinden çok daha zengin olduğu filolojik metinlerden ve arkeolojik kalıntılardan anlaşılmaktadır. Hititlerden günümüze kadar geçen süreçte zengin Anadolu bitki örtüsü insan ve doğal felaketlerden ötürü yoğun şekilde tahribata uğramıştır. Hitit Devleti Anadolu coğrafyasında kurulan ilk büyük siyasi devlet organizasyonu olduğundan dolayı şehirleşme faaliyetleri sırasında kurulan şehirlerin etrafındaki orman ve bitki örtüsüne yoğun zarar vermiştir. Hitit Devleti Döneminden itibaren özellikle de Orta Anadolu’da başlayan bu hızlı bitki dejenerasyonu daha

⁵⁰ Ünal, 2016b, 811; Ertem, 1987, 98.

⁵¹ Baytop, 2007, 253.

⁵² Ünal, 2016b, 833; Ertem, 1987, 97.

⁵³ Erginöz, 1999, 174; Ertem, 1987, 95; Ünal, 2016b, 296.

⁵⁴ Ertem, 1987, 128; Erginöz, 1999, 177.

⁵⁵ Erginöz, 1999, 176; Baytop, 2007, 40-41.

⁵⁶ Ertem, 1987, 144.

⁵⁷ Ertuğ, 2002, 89.

⁵⁸ Emre, 2002, 488; Ökse, 2015, 82; Reyhan, 2016c, 96; Erkut, 1998, 192; Ertuğ, 2000, 132.

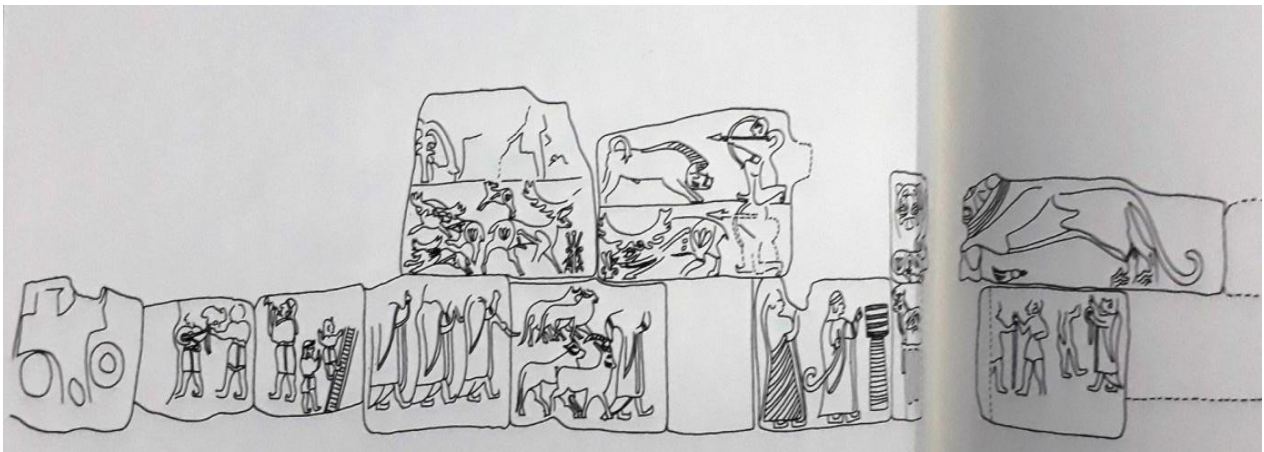
⁵⁹ Ertuğ, 2000 a, 132; Erkut, 1998, 194.

⁶⁰ Erkut, 1998, 194-vd.

sonraki dönemlerde de devam etmiş, bir zamanlar Orta Anadolu'da geniş alanlarında görülen zengin çiçek ve otsu bitki dokusu, orman alanları ortadan kaybolarak yerini günümüz step bozkır alanlarına bırakmıştır.

KAYNAKÇA

- Akaydın, G., Torlak, H., Akbaş, F. (2014). *Anadolu Kültüründe Bitkiler*. Ankara.
- Archterbeg, J. (2009). *Kadın Şifacılar*. Çev. B. Altınok, İstanbul.
- Avcı, M. (2005). “Çeşitlilik ve Endemizm Açısından Türkiye'nin Bitki Örtüsü”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, S. 13, 27-55.
- Baytop, T. (2007). *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*. Ankara.
- Davis, P. H. (1965). *Flora of Turkey And The East Aegean Islands*.Vol. I., 1-28, Chicago.
- Emre, K. (2002). “Kaya Kabartmaları, Steller, Ortastatlar Görsel Sanat: Devletin ve Dinin Anıtsal İfadesi”.*Hititler ve Hitit İmparatorluğu 1000 Tanrılı Halk*, 487-492.
- Erginöz, G. Ş. (1999). *Hititlerde Anatomi ve Tıp*. İstanbul.
- Erkut, S. (1998). “Hititlerde AN.TAH.ŞUM^{SAR}Bitkisi ve Bayramı Üzerine bir İnceleme”.*III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri (16-22 Eylül)*,189-195.
- Ertem, H. (1987). *Boğazköy Metinlerine Göre Hititler Devri Florası*. Ankara.
- Ertuğ, F. (2000). “Baharın Müjdecisi: Çiğdem (Crocus) ya da AN.TAH.ŞUM^{SAR} Hititler Devri Anadolu Florasına Küçük Bir Katkı”. *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi*, S. 3, 132.
- Ertuğ, F. (2002). “Bodrum Yöresinde Halk Tıbbında Yararlanılan Bitkiler”. *Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı. Eskişehir (29-31 Mayıs 2002)*, 79-93.
- Gavaz, Ö. S. (2013). “Hititlerden Günümüze Halk İnanışları”. *Çorum ve Kültür*, s. 17-28, Çorum.
- Haas, V. (2003). *Materia Maggica et Medica Hethitica*, Walther de Gruyter, Berlin-New York.
- Hoffner, H. A. (1974). *Alimenta Hethaeorum Food Production in Hittite Asia Minor*. New Haven.
- Kılıç, Y., Başol, S. (2015). “Hitit Büyü Metinlerinde Geçen Bazı Otsu Bitkiler, Ağaç Türleri ve Ahşap Nesnelere”.*Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*,C. 2/S. 6, 28-58.
- Ökse, T. (2015). “Yeni Yıl ve Bayramlar Eski Önasya ve Anadolu”. *Aktüel Arkeoloji*, S. 43, 82.
- Reyhan, E. (2016). “Hitit Kültür Dünyasında Bayram Ritüelleri”. *Turkish Studies*, Vol. 11/16, 96.
- Reyhan, E., Cengiz, T. B. (2016). “Başkent Hattuş'nın Şifacı Kadınları: Büyücüler”. *Geçmişten Günümüze Şehir ve Kadın*, C. I, 105-113.
- Şahingöz, S. A., Akbulut, B. A., Örgün, E. (2015). “Hititler Döneminde Beslenme ve Mutfak Kültürü”.*III. Uluslararası Halk Kültürü Sempozyumu (08-10 Ekim 2015)*, 389-395.
- Ünal, A. (2016b). *Hititçe-Türkçe Türkçe-Hititçe Büyük Sözlük Hattitçe, Hurrice, Hiyeroglif Luwicesi, Çivi Yazısı Luwicesi ve Palaca Sözlük Listeleriyle Birlikte*. Ankara.

Resim 1: Alacahöyük Sfenksli kapı (Emre 2002, s. 218-219).

Resim 2: Alaca Höyük Sfenksli kapı av sahnesi detayı (Ertuğ 2000, Res. 2).